

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת דברים תשס"ד

ללכת עם השכל ולא עם היצר

"בשנאת ה' אותנו"...

השמימה - אומרת אשת מנוח לבעלה (שחשש שימותו בגלל מה שראו): "לו חָפַץ ה' להמיתנו, לא לקח מידנו עֵלָה ומנחה ולא הראנו את כל אלה, וכעת לא השמיענו כזאת" (שופטים יג, כג). היא מבינה, שאם זה עתה לקח ה' מידם קרבן, והראה להם נס גדול כזה, הרי שלא עשה זאת כדי להמיתם, אלא כדי לרוממם לקראת היעוד שייעד להם - הולדת נזיר אלקים וגידולו (שמשון). והנה, גם מישראל לקח ה' עולה ומנחה, במעמד הר סיני (שמות כד, ה) וגם קודם לכן (קרבן פסח במצרים), והראה אותם הרבה יותר ממה שהראה למנוח ולאשתו, וגם השמיע להם הרבה יותר, עשרת הדברות ומצוות נוספות שקבלו בסיני, וא"כ גם הם היו צריכים להבין מה שהבינה אשת מנוח, ש"לו חפץ ה' להמיתנו, לא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת". תחת זאת הם אומרים: "בשנאת ה' אִתְּנוּ הוציאנו מארץ מצרים". מדוע הם אינם מבינים מה שהבינה אשת מנוח? איך בדור דעה שכזה, דור של ענקים, בעלי השגות גבוהות, עם נשיאים וסנהדרין, אף אחד לא שואל את עצמו את השאלות שאשת מנוח שואלת את בעלה? מה עוד חסר כדי להבין שלא בשנאת ה' אותם הוציאם מארץ מצרים?

ליצר - קשה לענות בהגיון

כנראה שהתשובה לשאלה ששאלנו היא, שלא ההגיון מדבר מתוך גרונו של ישראל, אלא היצר. על קושיה של הגיון אפשר לענות עם הגיון. אם מישוהו אומר לך סברה למה ההלכה כמו הרמב"ם, אפשר לענות לו בסברה אחרת, טובה יותר, למה הלכה דוקא כמו הרשב"א ולא כמו הרמב"ם. אבל על יצר קשה לענות. הם לא רוצים להיכנס לארץ ישראל - ונגד רצון קשה לדבר בהגיון. רש"י מביא על זה מחז"ל: "מה דבלִפְּךָ על רחמך, מה דבלִפְּיָה עלך" (רש"י דברים א, כז). אם חושד אתה באוהבך שהוא שונא אותך, אין זאת אלא מפני שאתה הוא זה ששונא אותו. ה' לא שונא אותנו ח"ו, אבל לישראל היתה שנאה כלפי הקב"ה, והשנאה הזאת קילקלה את השורה עד כדי עיוות ואיבוד ההגיון באופן מוחלט. ההגיון הרי מחייב לאהוב את ה' אחרי כל הטובות שעשה עמנו, על כל נשימה ונשימה צריך להלל את הקב"ה, כל שכן דור שזכה לטובות שעין לא ראתה כמותן. במקום זה שונאים את ה', וממילא אומרים שה' שונא אותנו. על "אני חושב" אפשר להוכיח למישהו שהוא טועה. מרש"י או מהמהרש"א מוכח שאתה טועה. אבל על "אני רוצה" לא תועיל שום הוכחה הגיונית. תראה לו שרש"י או המהרש"א אמרו אחרת, זה לא יעזור. אני רוצה כך, ורש"י

התורה אומרת על דור המדבר (אחרי שהמרגלים שבו מארץ ישראל ואמרו שאי אפשר לכבשה): "וַתִּתְּנֶנּוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וְתֹאמְרוּ: בְּשִׁנְאָת ה' אִתְּנוּ הוציאנו מארץ מצרים, לתת אִתְּנוּ ביד הַקָּמָרִי להשמידנו!" (דברים א, כז) כבר שנים רבות מתקשה אני: איך ניתן להבין דברים כאלו? אנשים שרק לפני שנה ורבע לערך יצאו ממצרים לאחר שראו שם את כל המכות הגדולות שה' עשה במצרים, דם, צפרדע ושאר מכות שלמעלה מדרך הטבע, ושראו את קריעת ים סוף וטביעת פרעה וחילו בים, ואחרי זה במדבר ה' מיישר לפנייהם את הדרך ומוליך אותם בעמוד אש וענן, מוריד להם מֶן מִן השמים ששום עם לא זכה לזה, וּלְשִׁפְתָּ נותן להם לחם משנה, גם בשר מבקשים ומקבלים; ה' נלחם להם בעמלק, ומדבר איתם מן השמים, ששום עם לא זכה לשמוע קול אלקים חיים מדבר מתוך האש כמו ששמעו ישראל, כל כך הרבה חסד ה' ראו בעיניהם, וכל כך הרבה רחמנות וויתור על כל העבירות שעשו, אפילו אחרי שחטאו בעגל ונשברו הלוחות ה' נותן להם פעם נוספת לוחות; הם מנסים את הקב"ה בתשעה נסיונות [חטא המרגלים שבו אנו מדברים היה הנסיון העשירי (ערכין טו, א)], וה' סולח להם וממשיך להוליך אותם במדבר אל ארץ ישראל; אחרי כל זה לבוא ולומר "בְּשִׁנְאָת ה' אִתְּנוּ הוציאנו מארץ מצרים"? ! איך אפשר להבין זאת? מה ה"הווה אמינא" של אלו שטענו כך? בשלמא אם היו אומרים שעכשיו ה' שונא אותם - את זה עוד אפשר היה להבין בהגיון. בהתחלה ה' אהב אותם ועשה להם ניסים, ועכשיו הוא שונא אותם ורוצה להשמידם ח"ו. אבל לומר שכבר מן ההתחלה ה' שונא אותם, ועשה להם את כל הנסים רק כדי להביא אותם אל ארץ ישראל להשמיד אותם שם ביד האמורי - "בְּשִׁנְאָת ה' אִתְּנוּ הוציאנו מארץ מצרים, לתת אִתְּנוּ ביד הַקָּמָרִי להשמידנו" - איך אפשר לתפוס בהגיון טענה כזו? הרי אם ה' היה רוצה להשמיד אותם, הוא לא היה צריך את כל זה! היה יכול להשאיר אותם במצרים, והמצרים היו שמחים לעשות את המלאכה!

משה רבינו אומר להם באמת את כל הדברים הללו: "ה' אלקיכם הֵהֲלִיךְ לפניכם הוא ילחם לכם, ככל אשר עשה אִתְּכֶם במצרים לעיניכם. ובמדבר אשר ראית, אשר נשאך ה' אלקיך כאשר ישא איש את בנו, בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה... הֵהֲלִיךְ לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם, באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם" (דברים א, ל-לג) - הרי ה' כל כך דאג לכם במצרים ובמדבר, איך אפשר א"כ לומר שהוא שונא אתכם?

על הרבה פחות מהנסים שראו ישראל במצרים ובמדבר, על נס אחד בודד - ראיית מלאך ה' עולה בלהב המזבח

הענין העומד לפניו. החכם רואה כבר בראשית הענין מה יהיה בסופו. לעומת זאת הכסיל אינו רואה אלא את מה שלפניו, ואינו מסוגל לראות לטווח ארוך. חכם מבין שמי שניצח במצרים ינצח גם ערים בצורות בשמים, וטיפש רואה ערים בצורות, וחושב לעצמו: מי יכול להתגבר על זה.

כך גם בלימוד. חז"ל אומרים: "כְּאֵמֶת לְאֵנִיל תְּכַמֹּת" (משלי כד, ז) (כלומר: החכמה נראית לאויל כדבר רם וגבוה, בלתי ניתן להשגה, ממילא הוא אינו מתאמץ להשיגה, ונשאר באוילתו). א"ר יוחנן: (משל) לככר תלוי באיורו של בית. מי שטיפש אומר: מי יכול להוריד את זה? מי שפיקח אומר: ולא אחר תלאו?! (סימן שישנה אפשרות להגיע אליו)... כך מי שטיפש אומר: מי יכול ללמוד תורה שבלבו של חכם? מי שפיקח אומר: והוא לא מְאָחַר לְמַדָּה?! אלא הריני לומד שתי הלכות היום, ושתיים למחר, עד שאני לומד את כל התורה כולה" (ויקרא יט, ב). הטיפש אומר: איך אפשר להספיק ללמוד את כל התורה? "נזיקין - ל' פרקים, כלים - ל' פרקים" (שם), א"א ללמוד כל כך הרבה! מה אומר החכם? הרי עצם מציאותה של המסכת מוכיחה, שהיו חכמים שלמדו אותה וסידרו אותה, וא"כ הרי שאפשר ללמדה ולהשיגה. החכם רואה את המרחק, הטיפש רואה את מה שלפניו, זהו "החכם עיניו בראשו".

הפסוק אומר: "יש דרך ישר לפני איש ואחריה דרכי מות" (משלי יד, יב). הטיפש רואה את התחלת הדרך, שהיא ישרה. החכם רואה שהדרך מובילה אל דרכי מוות, ונמנע מללכת בה. העולם מלא סכנות. הטיפש רואה את הטוב שבעולם הזה, והחכם רואה גם את הסכנות שבעולם הזה. מסופר על השוחט של העיירה סלנט, שהיה תלמיד חכם וירא שמים גדול, שבא פעם אל ר' ישראל מסלנט ואמר לו שאינו רוצה להמשיך ולעסוק במלאכת השחיטה. למה? בגלל האחריות הגדולה שיש בה. מי יודע - אמר השוחט - אולי יש לפעמים פגימה קלה בסכין השחיטה שאיני מרגיש בה, או שאלות אחרות שיכולות להיות בשחיטה או בבהמה, ונמצא אני מאכיל ליהודים נבלות וטרפות. שאל אותו ר' ישראל מסלנט: ובאיזה מלאכה סבור אתה לעסוק במקום השחיטה? אמר לו השוחט שרצונו להיות חנווני. אמר לו ר' ישראל: "ומה בשחיטה שאין בה כי אם לאו אחד של נבלה אתה חושש לעסוק, על אחת כמה וכמה שיש לך לחשוש לעסוק בחנוונות, שכרוכים בה הרבה אזהרות ואיסורים: לא תגנוב, לא תגזול, לא תחמוד, לא תעשוק, לא תונו, לא תכחשו, לא תשקרו, עשה ולא תעשה של מידות ומשקלות, מדבר שקר תרחק, ועוד" (תנועת המוסר" ח"א פרק ל"א). אתה חושב שבעיני עוה"ז אין מכשלות, בעוה"ז יש יותר מכשלות מאשר להיות שוחט. כמובן השוחט צריך להיות ירא שמים, ולבדוק היטב את הסכין ולשחוט כהוגן, אבל גם חנווני צריך להיות ירא שמים, וזה לא כל אחד מבין, שגם לחנווני יש הלכות הנוגעות לו, וכן בכל מקצוע אחר. יש מכשלות בעוה"ז. העולם מלא במכשלות של שמירת

והמהרש"א רצו אחרת אז יצא להם אחרת. האמת היא הרי שהמהרש"א לא פירש כפי שפירש מפני שכך הוא רצה, אלא מפני שכך הוא חשב. הוא הגיע בשכלו למה שהגיע, וכך גם רש"י ושאר הראשונים והאחרונים. אבל על מי שרוצה אי אפשר להקשות, הוא רצה כך ואני רוצה אחרת.

לפעמים קורה שמישהו בא אלי עם קושיה על הגמרא, ואני אומר לו שהפשט בגמרא אינו כפי שהוא סבור, והוא מתעקש שזהו כן הפשט. אני מראה לו שר' עקיבא אייגר לא למד כך, וזה לא עוזר. מה יש? ר' עקיבא אייגר למד כפי שלמד ולכן לא היתה לו קושיה, אבל אני לומד אחרת וממילא יש לי קושיה. לא רק קושיה על הגמרא, אלא גם על ר' עקיבא אייגר, למה הוא לא למד כמו שאני לומד... ואם גם רש"י לא פרש כמוני, הרי שגם רש"י תמוה... הכל מפני שאני רוצה כך. אז מה יעזור שרש"י רצה אחרת או שר' עקיבא אייגר רצה אחרת? אבל האמת היא שהם לא רצו. הם חשבו ולמדו. אבל אני רוצה כך, ממילא אין זו סתירה. ל"אני חושב" אפשר להראות סתירות. אבל ל"אני רוצה" אין סתירה. יש לי עוד הוכחה, הנה לפעמים לרש"י יצא מהסוגיה כך ולרבנו תם יצא אחרת. איך זה יתכן? כנראה שרש"י רצה כך ורבנו תם רצה אחרת. כמובן צריך להתחנך שלא הולכים אחרי הרצון בלימוד, אלא אחרי השכל.

התורה אומרת: "ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, ט). מה פירוש "ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"? וכי אסור להשתמש בעינים?! כשמש שולח את המרגלים לתור את הארץ, "וראיתם את הארץ מה היא", עם מה הוא רוצה שיתורו ויראו את הארץ, לא עם העינים?! וכן אדם שרוצה לחצות כביש, האם אינו צריך להסתכל בעיניו אם יש מכוניות או אין מכוניות, או אם הרמזור ירוק או אדום? ודאי שצריך להסתכל! מהי אם כן כוונת התורה בציווי "ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"? התשובה היא, שצריך כמובן להשתמש בעינים, אבל אסור שהעינים תהיינה המנהיגות שלנו. העינים צריכות רק לדווח: יש מכונית או אין מכונית; יש אור ירוק או אין אור ירוק. אבל לפסוק אם לחצות את הכביש או לא - זה צריך להשאיר לשכל. וכן לגבי ארץ ישראל. העינים צריכות רק לראות, "וראיתם את הארץ מה היא", אבל להחליט האם לאור הנתונים אפשר או אי אפשר להיכנס לארץ ישראל, זה צריך להשאיר לשכל. והשכל הרי אומר שכן אפשר להכנס לארץ ישראל, למרות הענקים והערים הבצורות. אם הקב"ה הוציא אותנו ממצרים ביד חזקה, הראה את כוחו הגדול נגד מצרים ונגד עמלק, נתן לנו תורה מן השמים וברא את העולם, הרי שהוא יכול גם להלחם בכנענים. מי שאמר לעולמו די יכול גם לומר לכנענים די. אם משתמשים בשכל, אין קושי להתגבר על הכנענים. אבל אם העינים הן הפוסק והעינים רואות ערים גדולות ובצורות בשמים ובני ענקים, אז באמת קשה להיכנס לארץ ישראל.

שלמה המלך ע"ה אומר: "החכם עיניו בראשו" (קהלת ב, יד). שאלו חז"ל: "והכסיל במה? ברגליו?!" (ירוש' סוטה פ"ח ה"י) וכי עיניו אינם בראשו?! אמרו חז"ל: "עד שהחכם בראשו של דבר, הוא יודע מה בסופו" (שם). כלומר: "בראשו" אין הכוונה לראש האדם, לגולגולת, אלא לראש

והולכים הביתה!"! אנו עוזבים את הישיבה מפני שמוכרחים לנוח קצת, להחליף כוחות, אולי לשנות את האויר, אם כי האויר של ירושלים מצויץ, אבל בכל זאת אולי מישהו חושב שצריך לשנות את האויר או דבר אחר, לכן יוצאים לחופשת "בין הזמנים". כמו שאי אפשר לשבת בסוכה כשחם מדי או כשיורד גשם, כך גם בישיבה לא תמיד אפשר לשבת. אבל גם כשיוצאים ממנה, לא לצאת ממנה כתינוק הבורח מבית הספר.

חז"ל הרי אמרו על אותו דור המדבר שדברנו עליו קודם: "ויסעו מִהָר ה'" (במדבר י, לג), "שסרו מאחרי ה'" (שבת קטז, א). במה הם סרו מאחרי ה' ? הרי כל נסיעה שנסעו ישראל היתה על פי ה', ובפרט נסיעה זו, מהר סיני למדבר פארן, מ פ ו ר ש בכתוב שהיתה על פי ה', כפי שאומר משה בפרשתנו: "ה' אלקינו דָּבַר אלינו פְּחָרְבַּ לְאָמֵר, רַב לָכֵם שְׂפָתַי בְּהַר הַזֶּה, פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֵם וּבְאֵר הַר הָאֲמָרִי וְאֵל כָּל שְׁכֵנֵי" (דברים א, ו-ז). ועוד, שהרי מטרת הנסיעה היא להגיע אל ארץ ישראל, ואם כן מהי הטענה

על בני ישראל על כך שנסעו מהר סיני אל ארץ ישראל? התשובה היא, שהחסרון היה בכוונת הלב של ישראל בנסיעה הזו. אמנם היזמה לנסיעה היתה על פי ה', והנסיעה היא לארץ ישראל, אבל היחס הנפשי של ישראל לנסיעה זו היה "כתינוק היוצא מבית הספר שבורח לו והולך לו" (תוס' שבת שם). לא כתוב "ויסעו אל ארץ ישראל", אלא "ויסעו מהר ה'". הנסיעה שלהם היא בעיקר כדי להתרחק מִהָר ה'. ודאי לא כל ישראל חשו כך. משה, אהרן, יהושע ועוד צדיקים ודאי נסעו מהר ה' כדי להגיע אל ארץ ישראל, לא כדי לברוח מהר סיני. אבל על כלל ישראל מעידה התורה, שמטרת נסיעתם כרגע לא היתה להגיע לארץ ישראל, אלא לברוח מהר סיני, "כתינוק היוצא מבית הספר שבורח לו והולך לו... לפי שלמדו הרבה תורה בסיני" (שם). משה רבנו בא אליהם בכל יום עם "חומרות" חדשות. פה הוא אומר שבשבת אסור לעבוד, ופה הוא אומר שבשמיטה אסור לעבוד, ופה הוא אומר שבפסח אסור לאכול חמץ, ושם הוא אומר שביום הכפורים אסור לאכול בכלל... בכל יום "חומרות" חדשות!... ועל כן הם רוצים לברוח מהר סיני, כדי שמשה לא יביא עוד חומרות... צריך להשתדל לא להיות כך. לא לצאת ל"בין הזמנים" כתינוק הבורח מבית הספר.

המשנה הרי אומרת, שבלי שבת אסור לקרוא לאור הנר (שמא יטה את השמן אלא הפתילה, ויעבור על איסור הבערת אש בשבת). ומוסיפה המשנה: "באמת אמרו, החזן רואה היכן התינוקות קוראים, אבל הוא לא יקרא" (שבת יא, א). מדוע לתינוקות עצמן כן מותר לקרוא לאור הנר? מדוע אין חוששים שיטו את הנר? אומרת הגמרא, מפני שהתינוקות אימת רבן עליהם, וממילא לא יטו (שם יג, א). אבל בירושלמי אמרו טעם אחר (רבינו נסים גאון אומר בפירושו לבבלי שזהו תירוץ חביב, ולכן מעתיקו). בירושלמי אמרו שאין חשש שהתינוקות יטו את הנר, מפני שהתינוקות כלל אינם רוצים שהנר ידלק. להפך, הם רוצים שהנר יכבה כמה שיותר מהר, כדי שיוכלו כבר ללכת

העינים, של שמירת המחשבה, שומעים כל כך הרבה דעות פסולות וכדו', "ולא תִּתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם". כשנמצאים בישיבה, אפשר ב"ה עוד להזהר איכשהו, וגם זה לא תמיד. אבל כשיוצאים מהישיבה הסכנה גדולה מאד להיגרר אחרי המחשבות ואחרי העינים. צריך לדעת מה היא קרבת אלקים שאדם יכול לשאוף במעשה. קרבת אלקים בשכל היא בתורה, וקרבת אלקים ברגש היא בתפילה, אבל קרבת אלקים במעשה היא בעשיית חסד עם הבריות, לתת לעולם, לא לקחת מהעולם. הקב"ה הוא הרי רק נותן ולא לוקח, ואם כן ככל שאנו יותר "נותנים", אנו מתדבקים במידת החסד של הקב"ה. אמנם בשר ודם אינו יכול שלא לקחת כלום מהעולם, הוא מוכרח לאכול, מוכרח לשתות, מוכרח לישון, מוכרח לקחת כסף בשביל להתפרנס, ומוכרח לקחת גם דברים אחרים מהעולם, אבל עליו להשתדל שכל מה שלוקח יהיה לצורך נתינה לעולם, שהמטרה בכללותה תהיה נתינה לעולם ולא לקיחה.

מה אנו צריכים לתת לעולם? בעלי מלאכה - יש, ב"ה. כל החוגים נותנים בעלי מלאכה לעולם. אבל לתת לעולם מורי הוראה, רבנים דיינים ור"מים, זה מחוץ לישיבה אין מי שיתן לעולם. רק הישיבות יכולות לתת לעולם מורי הוראה רבנים וכו'. ממילא לא כדאי לצאת מהישיבה לעולם. אינני מדבר על יציאה לבין הזמנים, על כך נדבר עוד מעט. אני מדבר על מי שבכלל חושב לעזוב את הישיבה. ידע שהמקום לתת לעולם הוא בישיבה, כאן יכול לתת לעולם מה שחסר לעולם. לשאר הדברים יש עוד מקורות אספקה, אבל רבנים, דיינים, ר"מים ושאר כלי קודש, רק הישיבה יכולה לתת.

היחס הנכון אל "בין הזמנים"

כשיוצאים ל"בין הזמנים", צריך באמת להזהר כיצד תראה היציאה שלנו. חז"ל הרי אמרו (ע"ז ב-ג) שלעתיד לבוא, כשיראו הגויים שהקב"ה נותן שכר לישראל עבור המצוות שעשו, יאמרו לו הגויים: תן גם לנו מצוות, כדי שגם לנו יהיה שכר! יאמר להם הקב"ה: "מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה!... מיד כל אחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא!... מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהן... שואלת הגמרא: מה הפסול במה שעשו הגויים? והרי גם ישראל פטורים מן הסוכה כשחם מאד בסוכה. "מצטער פטור מן הסוכה"! עונה הגמרא: "נהי דפטור, בעוטי מי מבעטי"?! אמנם ישראל יוצאים מן הסוכה כשחם בסוכה, אבל הם מצטערים כשהם יוצאים מן הסוכה. הם אינם מבעטים בה כשיוצאים ממנה כמו שיבעטו הגויים בסוכות שעשו. יהודי שנאלץ לצאת מן הסוכה מצטער על שאינו יכול לקיים את המצוה. אמנם הוא חייב לשמוח, שהרי חג הסוכות הוא זמן שמחנתנו, אבל יחד עם השמחה הוא מצטער על שאינו יכול לקיים מצות סוכה. לעומת זאת הגוי יבעט בסוכה, שמח שנפטר מהסוכה. זה ההבדל בין היהודים לבין הגויים.

עלינו להזהר אפוא לא להתנהג כלפי הישיבה כמו שגוי מתנהג כלפי הסוכה כשנפטר ממנה. לא לשמוח: "אֵה! נפטרנו מהישיבה! ב"ה אחרי תשעה באב סוגרים את הישיבה

נעים לה לומר להם שהרב ישן עכשיו. מה זאת אומרת? בשעה עשר או אחת עשרה בבוקר הרב ישן? ! מה יאמרו הבריות?...? אמר לה בעלה: "אמרי לאנשים המבקשים אותי: 'הרב מכין עכשיו את השיעור, ואי אפשר להפריע לו'". והסביר אותו גדול שאין זה שקר, חלילה. מדוע? מפני שבאמת אינו מסוגל לומר שיעור כהוגן אם לא ישן קודם. ממילא השינה היא אכן אחת ההכנות לשיעור...

כך צריך להיות גם "בין הזמנים". אנו מתכוננים בע"ה לזמן הבא. אם זו תהיה ההתייחסות שלנו ל"בין הזמנים", נקבל שכר גם על בין הזמנים, כמו שמסביר הרמב"ם, שאם יהודי אוכל לא רק מפני שהאכל טעים לו, או מפני שהוא רעב, אלא כדי שיהיה לו כח לעבודת ה', וכן אם הולך לישון לא רק מפני שהוא עיף, אלא כדי שיהיה לו כח לעבודת ה', אזי "כל ימיו [הוא] עובד את ה' תמיד... ואפילו בשעה שהוא ישן... נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא" (הלכ' דעות פ"ג ה"ג). הדבר מסור ללבו של כל אחד ואחד, לא לעשות מבין הזמנים בחינה של בריחה מבית הספר, אלא הכנה לאלול, ואז מקבל שכר גם על המנוחה של בין הזמנים.

יחד עם זה, אין צורך להגזים יותר מדי במנוחה ב"בין הזמנים". עם כל הצורך לנוח ב"בין הזמנים", יש לשמור עדיין על זמן קריאת שמע ותפילה. אין צורך לישון כל כך הרבה עד שיעבור זמן קריאת שמע ותפילה... יש למצוא גם זמן ללמוד ב"בין הזמנים". לא מזיק אם לומדים קצת בין הזמנים. עד כדי כך איננו חלשים, שצריך שלשה שבועות לא לפתוח ספר. מותר לפתוח ספר גם בבין הזמנים. זה לא אסון גדול. כמו כן יש לזכור במקומות שהולך לשם בין הזמנים, להשתדל לגרום לקידוש שם שמים, לא להפך ח"ו...

ויכין את נפשו לזמן אלול, לשמוח על זה שמתקרב הזמן של קרבת אלקים הגדולה, של "אני ודודי ודודי לי", ארבעים היום שמשנה רבנו עומד בהר סיני לקבל לוחות אחרונים, לחדש את הברית עם הקב"ה. אחרי שבחטא העגל כמעט ניתק הקשר בין עם ישראל והקב"ה, משה מחדש את הקשר בין הקב"ה ובין עם ישראל בארבעים יום אלו למעלה, ועם ישראל למטה, בתפילות ובתחנונים. משה זוכה לקבל לוחות אחרונים, להוריד אותם ביום הכפורים או למחרת יום הכפורים. לעורר את ההרגשות האלה, שאנו מתקרבים למצב נפלא של "אני לדודי ודודי לי", של אהבה גדולה, של אפשרות גדולה לכל אחד בתשובה שלו ובתורה שלו ובמעשים טובים שלו, להכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, לגרום שהקב"ה יחתום על כולנו גאולה וישועה ונחמות וכל הגזירות הטובות, במהרה בימינו, אמן!

הביתה! ...! התינוקות רוצים לברוח מבית הספר... אסור לנו להיות כך. לא להיות כתינוק הבורח מבית הספר. צריך לרצות ללמוד כמה שיותר, וכשצריך לנוח, המנוחה צריכה להיות לשם זה שיהיה לנו כח להמשיך וללמוד עוד. המנוחה האמיתית, הרי יעקב אבינו אומר מהי: "וַיִּבֶן יַעֲקֹב מִנְטָחָה כִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ כִּי נִעְמָה, וַיֵּט שִׁכְמוֹ לְסִבְלַת נְיָהוּי לְמַסַּע עֲבָדָה" (בראשית מט, טו). יששכר מבין מהי המנוחה האמיתית, המנוחה האמיתית היא להיות למדן, להיות תלמיד חכם. זוהי המנוחה האמיתית. אמנם גם תלמיד חכם מוכרח לנוח לפעמים, אבל לא בשביל לברוח מהתורה ח"ו, אלא להפך, בשביל לבוא בכוחות מחודשים ללמוד בזמן הבא.

כיצד נקבל שכר על בין הזמנים?

חז"ל אמרו: "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" (פסחים ה, ב). ונחלקו חז"ל מאיזה פסוק לומדים זאת. הנפקא מינה בין שני הלימודים, האם רק בהליכתן מובטחים שאינן ניזוקין, או גם בחזירתן (עי' שם). והנה, הגמרא מביאה שם, ששאלו את רב, האם תלמידים הגרים בריחוק מקום מבית המדרש יכולים לבוא מוקדם בבוקר (בעוד שחשון בחוץ) לבית המדרש, או שצריכים לחשוש לסכנת הדרכים. אמר רב: שיבואו, עלי ועל צוארי! (כלומר: ודאי לא ינזקו, כיון שהולכים לדבר מצוה). שאלו אותו: האם גם לשוב לביתם בסוף היום יוכלו בשעת החשכה? אמר להם: איני יודע.

ולכאורה קשה: כמו מי סבר רב? אם סבר שרק בהליכתן אינן ניזוקין, היה לו לומר שלא יחזרו משחשכה. ואם סבר שגם בחזירתן אינן ניזוקין, היה לומר שיכולים לחזור משחשכה. ולומר שהסתפק בין שתי הדעות, זהו דוחק. ועל כן נראה לעניות דעתי לבאר כך: רב סבר ש"שלוחי מצוה אינן ניזוקין" הוא רק בהליכתן, אבל על חזרתן - אין הבטחה שלא יזקו. אלא שהחזרה, לא תמיד היא רק חזרה. פעמים שהחזרה עצמה נחשבת להליכה לדבר מצוה. כיצד? אם אדם חוזר הביתה מפני שב"ה הסדר נגמר ואפשר ללכת לאכול ולישון - זו איננה הליכה לדבר מצוה. אבל אם אדם חוזר הביתה לאכול ולישון כדי שיהיה לו כח ללמוד מחר, בשבילו גם החזרה היא הליכה לדבר מצוה! הוא אינו "חוזר" כעת מדבר מצוה, אלא "הולך" לדבר מצוה, להכין עצמו ללימוד של מחר! זהו שאמר רב, שלגבי לבוא לבית המדרש - "עלי ועל צוארי". לא משנה מה תהיינה הכוונות, בין אם באים ללמוד לשמה, בין אם באים ללמוד שלא לשמה, בכל מקרה זוהי הליכה לדבר מצוה, ומובטחים שלא ינזקו בדרך. אבל בחזרה הביתה - זה כבר מסור ללבו של כל אחד ואחד. על זה אי אפשר להבטיח כלום. כי בזה הדבר תלוי בלבו של כל אדם, אם חוזר כדי ללמוד מחר, או שחוזר סתם. אדם יכול אם כן לעשות מהחזרה שלו הליכה. לא לצאת ל"בין הזמנים" בשביל לברוח מבית הספר, אלא כדי להתכונן לזמן אלול.

שמעתי מהרב [הגרש"ז אויערבאך] צ"ל, שהיה פעם גדול אחד שהיה זקוק לפעמים לשינה באמצע היום, לפני שהיה הולך לישיבה למסור את השיעור. מצב זה יצר בעיה עבור אשתו הרבנית: פעמים קרה, שבזמן שהרב היה ישן, היו באים אנשים אל בית הרב ומבקשים לדבר עמו, ולרבנית לא היה